

Filmový Zlín

Soubor orálně-historických interview ve Sbírce zvukových záznamů Národního filmového archivu

Sbírka zvukových záznamů Národního filmového archivu (NFA) je systematicky rozšiřována od poloviny 90. let¹⁾ a obsahuje zejména rozhovory s představiteli české (a československé) filmové kultury. V současné době eviduje přibližně 1 350 interview se 750 osobnostmi a další stovku nahrávek jiného žánru, přičemž se většinou jedná o záznamy zvukové. V souladu s metodou orální historie bylo vždy snahou pořizovat primárně životopisná interview, obsaženy jsou však také tematické rozhovory.

V průběhu posledních dvaceti let vzniklo také několik tematicky uzavřených celků: interview

zaměřená na filmové kluby (2008–2010), amatérské filmaře (1998–2003) a Střední průmyslovou školu filmovou v Čimelicích (2009–2010). První dva jmenované soubory byly nadto natočeny jako záznamy audiovizuální.²⁾ V posledních letech přibýly díky výzkumným projektům další celky. V letech 2016–2017 bylo natočeno sedmáct životopisných a tematických rozhovorů se studenty režie, dramaturgie a scenáristiky, kteří absolvovali FAMU na přelomu 60. a 70. let.³⁾ V letech 2016–2018 se sbírka rozrostla o rozsáhlý soubor šedesáti tematických interview s nejrozličnějšími osobnostmi soustředěnými kolem Laterny magi-

- 1) Do sbírky byly zpětně zařazeny i některé záznamy pořízené od 50. do počátku 90. let. Výjimečné jsou především rozhovory Elmara Klose nebo Zdeňka Štábla s některými pionýrskými osobnostmi české kinematografie. Srov. Rozhovor s Karlem Plickou vedl Elmar Klos, 17. 1. 1983. NFA, Sbírka zvukových záznamů, N0043-01-01-ROZ-A; Rozhovor s Jiřím Lehovcem vedl Elmar Klos, 10. 2. 1984. NFA, Sbírka zvukových záznamů, N0089-01-01-ROZ-A; Rozhovor s Václavem Binovcem vedl Zdeněk Štábla, 1969. NFA, Sbírka zvukových záznamů, N0005-01-01-ROZ-A; Rozhovor s Jiřím Weissem vedl Zdeněk Štábla, 1983. NFA, Sbírka zvukových záznamů, N0086-01-01-ROZ-A; Rozhovor s Jiřím Weissem vedl Elmar Klos, 1984. NFA, Sbírka zvukových záznamů, N0086-02-01-ROZ-A.
- 2) V databázi je celkem sto osmdesát originálních záznamů nahraných na nosič DV, z toho kolem osmdesáti patří do celku Galerie amatérských filmařů (GAF), který vznikl v letech 1999–2003, rozhovory vedl Rudolf Mihle. Dalších přibližně osmdesát audiovizuálních záznamů patří do celku Filmové kluby (FK), který vznikl v letech 2008–2011, tyto rozhovory vedl Vladimír Hendrich.
- 3) Publikačním výstupem tohoto výzkumu je kniha, jejíž jádro tvoří editované rozhovory s vybranými pamětníky: Marie Barešová – Tereza Česany Dvořáková, *Generace normalizace. Ztracená generace českého filmu?* Praha: Národní filmový archiv 2016.
- 4) Odbornou monografii věnovanou Laterně magice v současné době připravují řešitelky výzkumného projektu Lucie Česálková a Kateřina Svatoňová. Vydání se plánuje na rok 2019.

ky.⁴⁾ V posledních dvou letech se pozornost obrátila k zaměstnancům kin.⁵⁾ Téma kinoprovozu bylo totiž doposud (s výjimkou související klubové činnosti) opomíjené.

Podobně přehlíženým fenoménem byla i zlínská filmová kultura. Ta je v dějinách české kinematografie jedinečná svou pozicí druhého nejvýznamnějšího filmařského centra a nabízí mnoho zajímavých podnětů k lokálnímu výzkumu. Do letošního roku bylo do Sbírky zvukových záznamů zařazeno jen několik rozhovorů s lidmi, kteří pracovali ve Zlíně. Vedle režiséra Elmara Klose (1910–1993) a kameramana Antonína Horáka (1918–2004) patří do této skupiny ještě historik a archivář Jiří Novotný (1936–2018),⁶⁾ režisér Josef Pinkava (1919–2006),⁷⁾ jeho dcera, režisérka Hana Pinkavová (*1950)⁸⁾ a mnohaletý pracovník filmových laboratoří Miroslav Jedlička (*1943).⁹⁾

Tento skromný počet interview jsme se rozhodly rozšířit a provedly nejprve rešerši zaměřenou na zlínskou filmovou historii. Filmové ateliéry Baťa (FAB) založil v roce 1935 Jan Antonín Baťa (1898–1965) s úmyslem vyrábět reklamní, školní a instruktážní filmy. Na zelené louce na kopci nad Zlínem vedle malé pasekářské osady Kudlov nechal Baťa postavit první budovy ateliérů a vily pro jejich zaměstnance. Mezi prvními filmaři, kteří do Zlína přišli pracovat, byli Elmar Klos, Alexander Hackenschmied (1907–2004)

a Ladislav Kolda (1903–1983). Společně se věnovali natáčení reklamních snímků pro firmu Baťa, tato jejich tvorba zároveň spadá i do období české filmové avantgardy.¹⁰⁾ Klos také v několika textech popsal nejstarší léta existence filmového studia.¹¹⁾ Ve Sbírce zvukových záznamů je uloženo sedm rozhovorů s tímto významným režisérem, v nichž vzpomíná právě i na své zlínské působení. Okolnosti svého prvního setkání s Baťou popsal v roce 1993 Klos následovně:

[...] jsem si přečetl, nevím už v kterých novinách, že firma Baťa vyhlásila konkurz na místo vedoucího filmového oddělení ve Zlíně. Tak jsem se přihlásil a s tou přihláškou jsem čekal, co bude. [...] Ale pozvání jsem dostal v trochu dramatický podobě, že mě volali k řediteli a já jsem zjistil, že mně volá pan Baťa, a ten mi řekl, abych nasedl za chvilku, asi za hodinu, na tom starém letišti ještě, jak se to jmenovalo, tam nad Vysočanama, no to původní pražské letiště, tam byla jejich Pragovka, letadlo, a tím že mám letět do Zlína. A to byl taky můj první let letadlem. No a večer jsem byl na večeri s panem Baťou, kde on mi řekl svoje, co chce, a já jsem mu na to řekl: „Tohle, co vy chcete, vám splnit nemůžu, ale když byste souhlasil, tak já seženu dva dobré filmaře k tomu a pak bychom to dali dohromady.“ A to jsem neměl nic

5) Dosud bylo na téma kinoprovozu natočeno dvacet pět rozhovorů.

6) Rozhovor s Jiřím Novotným vedly Marcela Pittermannová a Eva Strusková, 29. 6. 1999. NFA, Sbírka zvukových záznamů, N0205-01-01-ROZ-A; Rozhovor s Jiřím Novotným vedly Marcela Pittermannová a Eva Strusková, 24. 11. 1999. NFA, Sbírka zvukových záznamů, N0205-01-02-ROZ-A; Rozhovor s Jiřím Novotným vedl Vladimír Hendrich, 11. 6. 2008. NFA, Sbírka zvukových záznamů, N0205-02-01-FK-V.

7) Rozhovor s Josefem Pinkavou vedla Marcela Pittermannová, 29. 6. 1999. NFA, Sbírka zvukových záznamů, N0183-01-01-ROZ-A; Rozhovor s Josefem Pinkavou vedla Marcela Pittermannová, 30. 6. 1999. NFA, Sbírka zvukových záznamů, N0183-01-02-ROZ-A; Rozhovor s Josefem Pinkavou vedla Marcela Pittermannová, 31. 5. 2000. NFA, Sbírka zvukových záznamů, N0183-01-03-ROZ-A.

8) Rozhovor s Hanou Pinkavovou vedla Marcela Pittermannová, 30. 6. 1999. NFA, Sbírka zvukových záznamů, N0262-01-01-ROZ-A.

9) Rozhovor s Miroslavem Jedličkou vedla Marie Barešová, 11. 12. 2017. NFA, Sbírka zvukových záznamů, N0724-01-01-ROZ-A.

10) Jedná se například o inovativní reklamní filmy NOVÁ PÍSEŇ (1935), STŘEVÍČEK (1935), KOLEM DOKOLA (1937) anebo SILNICE ZPÍVÁ (1937), který byl oceněn Zlatou medailí na Expo 1937 v Paříži.

11) Elmar Klos, Kronika kudlovské stodoly. *Zlínko od minulosti k současnosti* 14, 1997, s. 35–94; Elmar Klos – Hana Pinkavová, *Historie Gottwaldovského filmového studia v pohledu pamětníků, očima současníků a v dokumentech*. Praha: Československý filmový ústav 1984.

rozhodnutího, já jsem se vrátil do Prahy a začal jsem se sjezdy známejma, to byl Hackenschmied a Kolda, kteří měli takovou malou oficínu u Karlova náměstí v domě Skaut. [...] A tam jsem je začal přemlouvat a měl jsem dost pochybnosti, jestli to vezmou, ale voni to kupodivu vzali [...] ¹²⁾

Klosovy vzpomínky představují jeden z mála významných pramenů vztahujících se k filmové historii Zlína. Filmová historiografie se jí dosud příliš nezabývala. Důležitou výjimkou jsou práce Lukáše Skupy, který se zajímal o období po roce 1945. ¹³⁾ Přispěl také do publikace *Černobílý snář Elmara Klose*, kde najdeme i další texty reflektující zlínskou filmovou kulturu. ¹⁴⁾ Další autoři se věnují filmovým laboratorům nebo mediální kultuře Zlína, a sice v baťovském předválečném období. ¹⁵⁾ Nejnovějším příspěvkem je dvoudílná populárně-naučná publikace obsahující různorodé texty a rozsáhlý soubor fotografických prací Josefa Sudka a Antonína Horáka, který výstižně zachycuje historii kudlovských ateliérů. ¹⁶⁾ Horák

také napsal publikaci věnovanou především zakladatelským osobnostem studia. ¹⁷⁾ Sám přitom patřil k nejvýznamnějším kameramanům, kteří zde pracovali, a jeho vyprávění zachytila v rozhovoru pro NFA Eva Strusková. ¹⁸⁾

V roce 2017 jsme prostřednictvím kolegyně z NFA Kateřiny Fojtové a bývalé filmové laborantky Františky Chromkové ¹⁹⁾ získaly první tipy na potenciální narátory a narátorky. V prosinci téhož roku jsme deseti vybraným rozeslaly oslovovací dopisy a v lednu 2018 se uskutečnila první setkání. Na ně v průběhu roku navázaly ještě tři další cesty do Zlína. Během nich jsme prostřednictvím metody „nabalování sněhové koule“, typické pro orální historii, ²⁰⁾ získávaly další užitečné kontakty. Díky tomu v současné době pracujeme se seznamem více než devadesáti potenciálních narátorů a narátorek, který se s dalšími setkáními a průběhem výzkumu bude jistě rozšiřovat. Dosud jsme natočily osmnáct rozhovorů se šestnácti pamětníky. ²¹⁾ Většina z nich vznikla během jednoho setkání. Narátoři a narátorky příliš nevyprávěly o osobním životě a soustředili se na svou

12) Rozhovor s Elmarem Klosem vedl Ivan Klimeš, 23. 2. 1993. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0012-03-02-ROZ-A.

13) Srov. Lukáš Skupa, *Film pro děti mezi vědou, uměním a průmyslem. Počátky dětského žánru v české kinematografii 1945–1955*. Brno: Masarykova univerzita 2009, magisterská diplomová práce; Lukáš Skupa, *(Re)konstruované alternativy. Filmové studio Gottwaldov 1977–1989 v kontextu české normalizační kinematografie*. Brno: Masarykova univerzita 2007, bakalářská diplomová práce; Lukáš Skupa, *Filmové studio Gottwaldov jako alternativní model výroby a estetické praxe. Iluminace. Časopis pro teorii, historii a estetiku filmu*. Praha: Národní filmový archiv 2007, č. 4, s. 5–26.

14) Srov. Jan Lukeš (ed.), *Černobílý snář Elmara Klose*. Praha: Národní filmový archiv 2011.

15) Srov. Petr Szczepanik, *Mediální výstavba ideálního průmyslového města. Síť médií v Baťově Zlíně 30. let*. In: Pavel Skopal (ed.), *Kinematografie a město. Studie z dějin lokální filmové kultury*. Brno: Masarykova univerzita 2005, s. 18–60; Veronika Kührová, *Technické zázemí zlínské filmové výroby ve 30. letech 20. století*. Brno: Masarykova univerzita 2008, bakalářská diplomová práce.

16) Pavel Taussig (ed.), *FA Kudlov 1, 36–45. Kudlovská stodola: založení a první léta filmových ateliérů ve Zlíně*. Zlín: Filmfest 2016; Pavel Taussig (ed.), *FA Kudlov 2, 46–60. Kudlovská stodola: filmové ateliéry ve Zlíně v poválečném období*. Zlín: Filmfest 2017.

17) Antonín Horák, *Světla a stíny zlínského filmu*. Vizovice: Lípa 2002.

18) Rozhovor s Antonínem Horákem vedla Eva Strusková, 29. 6. 1999. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0208-01-01-ROT-A.

19) Babička spoluautorky tohoto textu Kateřiny Chromkové.

20) Srov. Miroslav Vaněk – Pavel Mücke, *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum 2015, s. 159.

21) Setkání s Věrou Lukášovou, švagrovou Jiřího Novotného, proběhlo v Praze. Všechna ostatní se uskutečnila ve Zlíně a blízkém okolí. Rozhovor s Věrou Lukášovou vedla Marie Barešová, 15. 2. 2018. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0741-01-01-ROZ-A.

profesní kariéru. Jejich působení spadá z hlediska zlínské filmové kultury do tří oblastí: filmové studio, filmové laboratoře a kino.

Nejstarší zaznamenané vzpomínky vztahující se k filmovému studiu sahají až do období druhé světové války: Karel Hutěčka (*1927) začal v ateliérech pracovat v roce 1948, ale pamatuje si i rozsáhlý požár v roce 1944 a sabotáž, při níž pracovníci filmových ateliérů spolu s místními obyvateli zabránili těsně před koncem války odvozu filmové techniky do Německa. Při požáru shořelo mnoho filmů,²²⁾ včetně VÁNOČNÍHO SNU (1944), který animovala a spolurežirovala Hermína Týrlová (1900–1993). Režisér Bořivoj Zeman (1912–1991) sice film natočil o rok později znovu, tentokrát ovšem namísto Týrlové ve spolupráci s Karlem Zemanem (1910–1989). Hutěčka působil jako produkční u všech významných osobností, které v 50. letech ve Zlíně pracovaly. Nejdříve asistoval Jaroslavu Novotnému (1903–1976). Tento zlínský učitel, otec Jiřího Novotného, natáčel už od 30. let školní a dokumentární filmy.²³⁾ Později se Hutěčka podílel na reportážích i celovečerním filmu z cesty Jiřího Hanzelky a Miroslava Zikmunda, kombinovaných dílech Karla Zemana či krátkých loutkových snímcích Hermíny Týrlové. Významnou část jeho práce tvořily zakázkové filmy pro bratislavskou televizi a propagační filmy pro nejrozličnější československé podniky, například pro Tatru Kopřivnice, Vítkovické železárny nebo JZD Slušovice.²⁴⁾ Ze všech těchto bohatých zkušeností

si nejvíce váží spolupráce s Karlem Zemanem, kterou navázali už prvním režisérovým celovečerním filmem CESTA DO PRAVĚKU (1955). Podílel se na něm nejen jako vedoucí výroby, ale byl přítomen také u psaní technického scénáře nebo nahrávání hudby v postprodukci:

[Zeman] měl dohodu s E. F. Burianem, hudebním skladatelem, že udělá muziku k tomu filmu a že mu to promítneme v Bartolomějské. Tak jsme sedli, tady jsme naložili štos těch krabic tenkrát, celovečerní film, který jsme si odvezli na nádraží, přišli jsme na nádraží a v tom vlaku nebylo jediné volné místo. A my jsme v tom vlaku s panem Zemanem stáli celou cestu až do Prahy v uličce, u nohou s krabicemi, a pozdě v noci přijeli do Prahy. Druhý den odnesli zase z hotelu, odvezli do Bartolomějské, promítli panu Burianovi a zase zpátky tyhle ty krabice. A proto říkám, že ten film jako takový, ten pojem, který mně dneska chybí, je něco, co vás někdy i v noci pronásleduje, protože si vemte, že to je věc [...], jste s ní trvale, pomalu denně. Kamera, z kamery do laboratoře, z laboratoře do projekce, z projekce do střížny, ze střížny do zvuku a tak dál.²⁵⁾

Hutěčka mimo jiné vzpomíná, jak si s kolegy založili bytové družstvo a svépomocí si postavili v blízkosti ateliérů pětipatrový dům. Většinu jeho obyvatel dodnes tvoří bývalí zaměstnanci studia.

22) Podle Hutěčky požár vypukl v laboratoři a rozšířil se do horního patra budovy, kde sídlil archiv negativů. Až poté byly postaveny sklady filmů mimo hlavní budovu. Rozhovor s Karlem Hutěčkou vedla Marie Barešová, 18. 1. 2018. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0735-01-01-ZLIN-A.

23) Srov. Rozhovor s Jiřím Novotným vedla Marie Barešová, 18. 1. 2018. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0744-03-01-ZLIN-A. Pro širší souvislosti práce Jaroslava Novotného a školního filmu srov. Pavlína Vogelová, *Od Bati ke školnímu filmu Jaroslava Novotného. Průnik obchodní strategie firmy Baťa se vzdělávacím potenciálem filmu 20.–40. let ve Zlíně*. Brno: Masarykova univerzita 2009, magisterská diplomová práce; Lucie Česálková, *Film před tabulí. Idea školního filmu v prvorepublikovém Československu*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky 2010.

24) Srov. Rozhovor s Karlem Hutěčkou vedla Marie Barešová, 18. 1. 2018. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0735-01-01-ZLIN-A; Rozhovor s Karlem Hutěčkou vedla Marie Barešová, 23. 2. 2018. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0735-01-02-ZLIN-A; Rozhovor s Karlem Hutěčkou vedla Marie Barešová, 16. 8. 2018. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0735-01-03-ZLIN-A.

25) Rozhovor s Karlem Hutěčkou vedla Marie Barešová, 18. 1. 2018. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0735-01-01-ZLIN-A.

Mezi nimi také další pamětníci, se kterými jsme se setkaly — střihač Ivan Matouš (*1935), vedoucí výroby Vojtěch Kunčík (*1935) a Věra Kopecká (*1943), kteří pracovali na hraných filmech, a to převážně pro děti a mládež.²⁶⁾ Právě toto zaměření bylo pro studio v období po druhé světové válce charakteristické. Kopecká, manželka kameramana Karla Kopeckého (1935–2005), který taktéž v ateliérech pracoval, vzpomíná mimo natáčení dětských filmů také na výjimečnou spolupráci s Františkem Vlácilem na filmech *Pověst o strýbrné Jedli* (1973), *Sirius* (1974) a *Stíny horkého léta* (1977). Z období po roce 1989 popisuje nešťastný průběh natáčení filmu Jana Schmidta a F. A. Brabce, na jehož scénáři spolupracovali i Pavel Juráček a Jan Němec. Film, na jehož výrobu byl podle jejích slov udělen několikamilionový grant, nakonec nebyl za nejasných okolností dokončený:

[...] to bylo v devadesátém čtvrtém, po *Nesmrtelné tetě* (1993), v devadesátém čtvrtém, a to jsme připravovali právě film, [...] který se jmenoval *Situace vlka* (1995), byla to londonovka, měl to natáčet Honza Schmidt, [...] část jsme toho točili v Tatrách, kde jsem jezdila [...] připravovat stavbu jedné vesnice, to tam byl Milan Býček, možná vám to něco říká, je to vynikající architekt, [...] a pak se to mělo přesunout do Kanady. Tak jsme odletěli do Kanady, tam jsme měli točit čtrnáct dní, ale

vzhledem k tomu, že tam byly velmi špatně připravené nějaké ty přesuny, ty ATA karnety, které měli nám vydat, co jsme všechno zabalili, jako techniku a kostýmy a všechno, tak tam nám to nevydali, protože to bylo špatně nějak vyřízené, ty ATA karnety, tak oni nám to nedali, takže jsme tam čtrnáct dní se flákali a čekali jsme, až poletíme zpátky, protože tam se nenatočilo nic, skončilo to tak, že se, že už to nepokračovalo, to natáčení, rozplynulo se to, nikdo neví, kde se peníze ztratily, nic, a tím to skončilo.²⁷⁾

Vedle filmového studia byly součástí areálu zlínských ateliérů také filmové laboratoře. Na rozdíl od barrandovských laboratoří se ve Zlíně zpracovávaly zejména 8mm a 16mm filmy. Denní práce se tam vyvolávaly výjimečně a jednalo se o snímky natočené v tamním studiu.²⁸⁾ Pro zjednodušení můžeme laboratorní zpracování filmu rozdělit do několika úrovní: volání, senzitometrie, kopírna, negativní a pozitivní úprava. Paralelně se také pracovalo na vývoji technických a chemických postupů.

V laboratořích pracovali zejména lidé ze Zlína a okolí, typicky vyučení filmovými laboranty. Jejich školení probíhalo prostřednictvím kurzu v rámci podniku.²⁹⁾ Později však přicházeli i vystudovaní odborníci. V roce 1961 bylo pět čerstvým absolventům chemické větve Střední průmyslové školy filmové v Čimelicích nabídnuto zaměstnání ve Zlíně.³⁰⁾ Miroslav Jedlička (*1943)

- 26) Rozhovor s Ivanem Matoušem vedla Marie Barešová, 15. 8. 2018. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0743-01-01-ZLIN-A; Rozhovor s Vojtěchem Kunčíkem vedla Marie Barešová, 18. 1. 2018. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0739-01-01-ZLIN-A; Rozhovor s Vojtěchem Kunčíkem vedla Marie Barešová, 28. 5. 2018. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0739-01-02-ZLIN-A; Rozhovor s Věrou Kopeckou vedla Marie Barešová, 19. 1. 2018. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0738-01-01-ZLIN-A.
- 27) Rozhovor s Věrou Kopeckou vedla Marie Barešová, 19. 1. 2018. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0738-01-01-ZLIN-A.
- 28) Srov. Rozhovor s Františkou Chromkovou vedly Marie Barešová a Kateřina Chromková, 16. 1. 2018. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0736-01-01-ZLIN-A.
- 29) Srov. Rozhovor s Františkou Chromkovou vedly Marie Barešová a Kateřina Chromková, 16. 1. 2018. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0736-01-01-ZLIN-A; Rozhovor s Věrou Lukášovou vedla Marie Barešová, 22. 2. 2018. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0740-01-01-ZLIN-A.
- 30) Srov. Rozhovor s Karlem Ohankou vedla Marie Barešová, 18. 1. 2018. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0745-01-01-ZLIN-A; Rozhovor s Miroslavem Jedličkou vedla Marie Barešová, 11. 12. 2017. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0724-01-01-ROZ-A.

tam zůstal pouze několik let, než odešel do pražského závodu.³¹⁾ Až do 90. let naopak ve Zlíně působil Karel Ohanka (*1943), který začínal podobně jako téměř všichni noví laboranti na pozici kopírníka. Následně pracoval v kontrolní projekci, senzimetrii a dia oddělení, které vyvolávalo filmy pro amatéry a vyrábělo diapositivy. Nejdéle, asi od poloviny 70. let, působil ve vývojovém oddělení. Ze svého tamějšího působení zdůrazňuje období přechodu od mokrých procesů s pokojovou teplotou k procesům horkým.³²⁾ Jeho spolužák z Čimelic a kolega Jindřich Somberg měl na starosti technologii suchého zpracování. Kromě toho mělo vývojové oddělení za úkol úpravu a zdokonalování technického vybavení, které se muselo přizpůsobovat aktuálnímu vývoji formátů. Podle Ohanky laboratoře živila hromadná výroba distribučních kopií ve formátu 16 mm. Kopírovalo se však na formát 35 mm:

[...] v té laboratoři se zpracovával formát třicet pět pro výrobu hromadných kopií, poněvadž to byl formát třicet dva dvakrát šestnáct a pak byl formát třicet pět dvakrát šestnáct [...], pak se tady zpracovávala i osmička, kde bylo třicet pět čtyřikrát osm, čtyři osmičky vedle sebe, zase se to řezalo na proužky osmičkové, zase tam byl pomocný [pás], poněvadž čtyřikrát osm třicet dva, takže proto právě ty stroje, [kde] byly ozubené válečky, kde přes tu perforaci se vlastně dosahovalo průchodu tím strojem. No tak v té době, kdy i já jsem tam teda [působil], tak se přecházelo na vyvolávací stroje s bezzubým pohonem a tady to bylo nutné z toho dů-

vodu, že právě [...] každý formát měl jinou perforaci, ta šestnáctka jinou, ta osmička jinou [...], v rámci toho vývojového oddělení se řešily právě záležitosti, které souvisely tady s tím, s formáty s různou perforací [...]³³⁾

Rozhovor s Ohankou upozorňuje na úskalí způsobená příčiněná nedostatky socialistického hospodářství. Kontinuálně omezený objem deviz způsoboval, že podobně jako v jiných odvětvích neměli pracovníci filmových laboratoří vždy k dispozici moderní techniku. Z tohoto důvodu inovovali stávající vybavení. Ohanka vzpomíná na vedoucího vývojového oddělení Františka Horáčka, který právě v tomto vynikal.

Dalšími narátory a narátorkami, kteří vyprávěli o svých zkušenostech z laboratoří, byli Emil Babík (*1934),³⁴⁾ který zastával pozici mistra směny, dále Františka Chromková (*1939), která pracovala zejména v pozitivní úpravě, a Věra Lukášová (*1927) zaměstnaná od začátku 50. let až do odchodu do penze v roce 1983 v negativní úpravě. Její práce spočívala zejména ve střihání negativů, které následně slepila lepička a v kopírně se z nich vyráběly sériové rozmnožovací kopie do kin. Podobným způsobem zpracovávala i vyvolané denní práce, záběry poté řadila podle pokynů střihače. Lukášová později pracovala i na pozici předáčky negativní úpravny a poslední rok prováděla technickou kontrolu.³⁵⁾ Narátorka mimo jiné vypráví, že zažila požár kopírny, při kterém shořel také film, v němž vystupoval prezident Antonín Zápotocký. Kvůli tomu byla ona sama vyslýchána a kopírník, který byl tehdy na směně, byl

31) Rozhovor s Miroslavem Jedličkou vedla Marie Barešová, 11. 12. 2017. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0724-01-01-ROZ-A.

32) Označení pokojová teplota se používalo pro dvacet jedna stupňů, nový postup umožnil vyvolávat při jednačtyřiceti stupních, čímž se na třetinu zkrátila doba celého procesu a změnily se i spektrální charakteristiky. Rozhovor s Karlem Ohankou vedla Marie Barešová, 18. 1. 2018. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0745-01-01-ZLIN-A.

33) Tamtéž.

34) Rozhovor s Emilem Babíkem a Zdenou Mikulkovou vedla Marie Barešová, 29. 5. 2018. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0730-01-01-ZLIN-A.

35) Rozhovor s Věrou Lukášovou vedla Marie Barešová, 22. 2. 2018. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0740-01-01-ZLIN-A.

dokonce zatčen. Lukášová v rozhovoru zmiňuje jak tyto obtížné momenty nebo náročné noční směny, při kterých se zpracovávaly aktuality, tak chvíle trávení času se spolupracovníky. Vzpomíná, že v budově byl klavír, a když jim z Německa včas nepřivezli materiál Agfa a neměli na co kopírovat, tancovali. Podle jejích slov se celé oddělení účastnilo také brigád socialistické práce. Pravidelné zapojování do těchto aktivit bylo ostatně časté v nejrůznějších podnicích. Vyprávění Lukášové dokazuje, že ve výsledku představovaly příjemnou kolektivní zábavu:

[...] na jaře okopávat, v létě sklízet, jako při sklizni obilí, potom na podzim brambory kopat, řepu [...] To nás uvolnili, JZD dalo požadavek na ateliéry, potřebujeme třeba pět brigádníků. No a teď prostě vedoucí řekl, tak ty půjdeš, ty půjdeš, ty půjdeš. [...] A v zimě to bývalo tak zapadané sněhem, že až na rozcestí, jak je točna včel, tam u hřbitova až, jak je ke Březnici, tak tam bývalo po kolena sněhu, že autobus už nemohl jet až k podniku a my jsme místo práce prohazovali sněh až tam. [...] No, ale toto byla zase hrozná sranda, házet ten sněh, to nás šlo třeba celá směna a to byla při tom sranda.³⁶⁾

Filmový provoz na kudlovském kopci prošel razantní proměnou po roce 1989 a s koncem státem kontrolované kinematografie. V současné době pokračuje v areálu v malém rozsahu výroba animovaných filmů a sídlí tam také střední filmová škola a muzeum. Laboratoře nadále fungují,

i když s mnohem menším počtem zaměstnanců, a vyrábějí filmové kopie nebo pomáhají s odlpisňováním archivních filmů, především pro Národní filmový archiv a Slovenský filmový ústav. Jednotliví narátoři a narátorky tuto nelehkou etapu transformace také reflektují. U většiny z nich se začátek 90. let protnul s dobou, kdy odcházeli do penze. Se zaměstnáním se však mnohdy loučili pod tlakem okolností i předčasně. Ve filmové výrobě zůstala ještě několik let Věra Kopecká, v laboratorním provozu Karel Ohanka.

Třetí oblast, kterou v rámci zlínské filmové kultury reflektujeme, jsou kina a filmové předvádění. První žádost o provozování kina ve Zlíně, v hostinci na Záložně, podal roku 1915 Jan Poláček. Město Zlín podalo žádost v roce 1920 s cílem postavit novou budovu. Od téhož roku zatím sloužila jako kino víceúčelová dřevěná Sokolská buda, kterou provozovala firma Baťa. Po jejím požáru v roce 1922 zavedl Baťa promítání v závodní jídelně. Odsud se v roce 1926 promítání přesunulo do sálu podnikového obchodního domu, kde později fungovaly dokonce dvě projekční místnosti, tzv. Némé kino Baťa a Zvukové kino Baťa. Konečně v roce 1932 nechal starosta Zlína Tomáš Baťa podle návrhu zlínského architekta Františka Lydie Gahury³⁷⁾ na náměstí Práce, přímo naproti bráně obuvnické továrny, postavit Velké kino. Moderní novostavba se s přibližně dvěma a půl tisíci sedadel stala největším kinem ve střední Evropě. V druhé polovině 20. století došlo k přizpůsobení širokoúhlému promítání, úpravě na projekce 70mm formátu i radikálnímu snížení kapacity na tisíc sedadel.³⁸⁾

36) Rozhovor s Věrou Lukášovou vedla Marie Barešová, 22. 2. 2018. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0740-01-01-ZLIN-A.

37) Gahura pracoval pro firmu Baťa od roku 1924 do roku 1946 a jeho význam je pro město Zlín zásadní. Vedle Velkého kina je autorem architektonických návrhů obytných čtvrtí zaměstnanců závodu Baťa, některých továrních budov závodu Baťa, Baťovy nemocnice, Obchodního domu Baťa nebo Památníku Tomáše Bati. Srov. např. František Lydie Gahura — Ladislava Hornáková, *František Lydie Gahura 1891–1958. Projekty, realizace a sochařské dílo*. Zlín: Krajská galerie výtvarného umění 2006.

38) Prameny k historii zlínských kin najdeme ve Státním okresním archivu (SOKA) Zlín (f. Archiv města Zlín, f. Okresní úřad Zlín, f. Okresní národní výbor Zlín) a v Moravském zemském archivu (MZA), Brno, pracoviště Zlín (f. BAPOZ — Baťovy pomocné závody, s. r. o., Zlín, I/9; f. Baťa, a. s., Zlín, I/4; f. FAB — Filmové podniky, s. r. o., Praha).

V roce 1932 byla zprovozněna také aula u Masarykových škol sloužící ke shromažďování žáků i promítání, jež zavedl výše zmíněný Jaroslav Novotný. Po bombardování Velkého kina v roce 1944 sem byly dočasně přesunuty projekce a sál byl inzerován jako Velké kino — aula, později Svět. V roce 1936 byl postaven Společenský dům na Dílech, kde v suterénu fungovalo kino přezdívané Komorní. Jeho provoz byl po roce 1945 postupně utlumen. V letech 1940 a 1941 se ve Velkém kině konaly dva ročníky festivalu Filmové žně, který se stal ve válečné době nejen prvním českým filmovým festivalem, ale také významnou kulturní manifestací. U příležitosti prvního ročníku Filmového festivalu pracujících bylo v roce 1948 vybudováno také letní kino. Posledním biografem na území města Zlína se v roce 1967 stala Družba. Její prostory byly součástí nově vybudovaného společenského centra.³⁹⁾ Od založení zde fungoval také Filmový klub dříve sídlící v kině Svět.⁴⁰⁾ Ve vyprávění pamětníků figuruje ještě kino Květen postavené kolem roku 1980 v obci Malenovice, která je dnes součástí Zlína.

V kolektivní paměti lidí spojených se zlínskými kiny má výjimečné postavení dramatická událost bombardování města v roce 1944, při kterém bylo zasaženo i Velké kino. Tehdejší promítač Josef Kotecký zaznamenal na amatérsky vyrobeném přístroji průběh náletu.⁴¹⁾ Existence této nahrávky a výjimečný počín kinooperátora jsou v souvislosti se zlínskými kiny neustále připomínány.

Po našich návštěvách Zlína přibýly do sbírky rozhovory s promítači Zdeňkem Brázdilem (*1934) a Janem Vrátným (*1938), klubistou Mi-

lanem Egnerem (*1933) a dlouholetou vedoucí Velkého kina Ivanou Polčákovou (*1950).⁴²⁾

Brázdil byl kinooperátorem už od patnácti let, dlouhá léta v kině v Tlumačově, kde sám promítal zároveň do sálu i v letním kině. Poté, co si udělal promítačské zkoušky, přijali ho v roce 1989 jako vedoucího kabiny do Velkého kina. Zároveň pracoval i v kině Společenský dům a v kině Beseda v Otrokovicích.

Promítač a amatérský filmař Vrátný dostal kolem roku 1970 nabídku stát se vedoucím a kinooperátorem nově budovaného malenovického kina. Především z finančních důvodů zůstal nakonec celoživotně profesně mimo filmovou kulturu, ale promítání se stalo jeho velkým koníčkem. Jak sám říká, tuto vedlejší činnost dělal člověk ze 70 % ze zájmu a z 30 % pro peníze. Vrátného vyprávění dokazuje, že promítání pro něj bylo skutečně významnou součástí života. Na praxi nastoupil do Velkého kina v roce 1980 a nakonec tam působil necelých třicet let. V době, kdy pracoval v malenovické pobočce ZPS (Závody přesného strojírenství), si domluvil dřívější začátek směny, aby stihl přejet do Velkého kina, kde první odpolední projekce začínala v půl třetí. Občas zaskakoval také v kině Svět nebo malenovickém Květnu. Jeho domovskou „scénou“ ovšem zůstalo Velké kino, s nímž Vrátného pojí i vzpomínky nadšeného dětského diváka, které ukazují na celoživotní fascinaci biografem:

Pocházím tady z té čtvrti Letná, která je kousek od Velkého kina, a když jsem chodil na střední školu, tak jsem prakticky denně chodil kolem Velkého kina, protože to byla moje tra-

39) Srov. Z historie zlínských kin. Dostupné online: <<http://www.zlin.estranky.cz/clanky/novy-zlin/z-historie-zlinskych-kin.html>>, [cit. 23. 11. 2018].

40) Srov. Rozhovor s Milanem Egnerem vedla Marie Barešová, 29. 5. 2018. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0734-01-01-KINO-A.

41) Tento unikátní záznam je dostupný online: Z historie zlínských kin. Dostupné online: <http://www.zlin.estranky.cz/file/11/bomb_vkino.mp3>, [cit. 23. 11. 2018].

42) Rozhovor se Zdeňkem Brázdilem vedla Marie Barešová, 15. 8. 2018. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0733-01-01-KINO-A; Rozhovor s Janem Vrátným vedla Marie Barešová, 14. 8. 2018. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0751-01-01-KINO-A; Rozhovor s Ivanou Polčákovou vedla Marie Barešová, 24. 2. 2018. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0746-01-01-KINO-A.

sa. [...] No a měl jsem hned problémy s tím, že když jsme šli ze školy, o půl třetí už se promítalo, a tak my jsme kolikrát zabrousili do kina. Pak jsme tam měli takového jednoho jakoby známého, který, když nám řekl, že když budeme chtít do kina, že můžeme, ale že mu musíme pomoci, on trhal lístky a dělal tam pořádek a uklízel, že když mu pomůžeme, že nás bude pouštět do kina, tak to se stalo pravidlem skoro. No a my jako kluci samozřejmě, nám se to líbilo, tak jsme chodili, sice jsme mu málokdy pomohli [...], ale v kině jsme byli každou chvilku. A vyvrcholilo to tak, že já jsem začal chodit domů tak pozdě ze školy, že tatínek, který byl veliký dobrák, tak už to jednou tak nějak těžko nesl a říkal: „Ještě jednou! Ze školy půjdeš rovnou domů!“ Jenomže, co čert nechtěl, zrovna nějak den na to nebo dva dny na to se tam promítalo ZLATÉ OPOJENÍ s [Chaplinem], a tak jsem neodolal a opět jsme šli do kina a já jsem si to v půlce, jo a seděli jsme na jevišti, protože kino bylo natřískané. Ale já jsem si to v půlce nějak, mně to se rozleželo v hlavě, že bude průšvih, a šel jsem domů. No fakt jo. Přišel jsem domů a to byl snad jediný výprask, který jsem dostal v životě od tatínka, protože jsem přišel zase pozdě. No tak jsem to pak trochu zkorigoval a už jsem tak často do toho kina nechodil. No ale kino mě lákalo vždycky a pořád.⁴³⁾

Podle Vrátného začala návštěvnost Velkého kina upadat již od počátku 90. let. Na rozdíl od filmové výroby a laboratorního provozu však nejvýraznější zlom v oblasti kinoprovozu představovala až výstavba multikina Golden Apple Cinema na náměstí Míru v centru města. Tu zahájil nový provozovatel a obrátil tak svou pozornost k tomuto prostoru. Jeho vznik znamenal v důsledku utlumování činnosti Velkého kina. Tuto proměnu snášel Vrátný stejně jako ostatní zaměstnanci

včetně paní Polčákové se značným zklamáním. Obzvláště v situaci, kdy původní personál nebyl ke spolupráci v multikině přizván.

Dosud pořízené „zlínské“ rozhovory poskytly pestrý pohled na místní filmovou kulturu zejména díky tomu, že se jednotliví pamětníci během dlouhé doby, přes historické i technologické proměny, věnovali nejrozličnějším profesím. Přes relativně nízký počet natočených rozhovorů jsme získaly velmi dobrou obecnou představu o dění v kudlovských ateliérech a základní informace o zlínském kinokultuře. Nejucelenější představu nám narátoři a narátorky poskytli o laboratorním provozu. Dozvěděly jsme se nejen o struktuře celého podniku a jednotlivých pozicích, interview objasnila i mnohé technické a technologické aspekty a postihla i každodennost včetně aktivit mimo běžnou pracovní náplň (projekce pro zaměstnance, brigády socialistické práce, zájezdy, závodní kantýna).

Následující interview s dalšími narátory a narátorkami povedou k prohlubování již získaných poznatků. Paralelně začneme studovat primární a sekundární zdroje. Ambicí do budoucna je v první řadě rozšířit kolekci lokálně specifických rozhovorů a zároveň také doplnit poznání v dosud nepřilíh reflektovaných oblastech. Zlínské rozhovory budou proto přínosné ve dvou rovínách. Poskytnou vhled do lokální filmové kultury a z hlediska Sbírký zvukových záznamů pomohou v problematice filmových laboratoří a kino-provozu částečně vyplnit přetrvávající tematickou mezeru. Cílem je získat ucelenější představu o všech třech rozměrech zlínského filmové kultury v takovém rozsahu, jaký může metoda orální historie s ohledem na dostupnost žijících pamětníků pokrýt. Výzkum by měla završit publikace založená na interpretaci všech interview a jejich konfrontaci s dalšími dostupnými zdroji.

Kateřina Chromková – Marie Barešová

43) Rozhovor s Janem Vrátným vedla Marie Barešová, 14. 8. 2018. NFA, Sběrka zvukových záznamů, N0751-01-01-KINO-A.